

РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ І ТУРИЗМ

УДК 911. 3.338.48

Ярослав МАРИНЯК

ВСТАНОВЛЕННЯ ТУРИЗМОЛОГІЇ
ЯК ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНИХ
ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ І ПРИКЛАДНИХ НАУК ПРО ТУРИЗМ

Розглянуто питання змістовного наповнення туризмології як сфери спеціальних знань про туризм. Розкрито основні складові цього напрямку наукових досліджень. Накреслено перспективи розвитку туризмології у сучасних умовах. Основними завданнями туризмології є розроблення теоретико – методологічних засад, виявлення об'єктивних закономірностей формування і розвитку туризму, використання нових методів дослідження для розв'язання типових завдань туризму.

Ключові слова: туризмологія, основні складові туризму, перспективи розвитку туризмології.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Туризм є відносно новою соціоекономічною діяльністю. Передумовою створення туризмології є тенденція аналізу розуміння туризму як індустрії мандрівок та відпочинку і надання цьому понятті людського виміру. Таке тлумачення передбачає знання цілого ряду аспектів світоглядного, культурного, пізнавального, етичного, комунікативного як специфічного соціального інституту і феномену загальнолюдської культури. Отже, в цьому аспекті головним є не готель, кемпінг, туроператор, турагент, а людина, яка мандрує. Звідси, людина яка мандрує – це не просто споживач туристичного продукту, який пересувається у просторі і в часі, а особистість, яка під час мандрівок, поїздок, походів спілкується із світом природи й культури інших народів, людей. Структуру загальної теорії туризму включає такі розділи, як філософія туризму, географія туризму, історія туризму, економіка туризму, соціологія туризму, педагогіка туризму, психологія туризму тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різні аспекти туризмології висвітлено у працях географів, економістів, філософів, педагогів та фахівців інших галузей знань. Найбільші досягнення цього напрямку відображені у монографіях О.О. Любіцевої [2], Л.В. Сакуна [5], В.К. Федорченка [6], у працях І.А. Зязюна, В.С. Пазенка [3]. та навчального посібника В.А. Квартальнова [1].

Формування цілей статті. При написанні статті з'ясовано питання змістовного наповнення туризмознавства як сфери спеціальних знань про туризм. Розкрито основні складові цього напрямку наукових досліджень. Накреслено перспективи розвитку туризмознавства у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. У літературних джерелах знаходимо різні тлумачення системи наук про туризм, які можна звести до трьох назв: туризмознавство, туризмологія, туристика, які умовно можна вважати синонімами. Туризмологія цілісна система сучасних фундаментальних наук про туризм, туристичну діяльність, туристичну економіку, туристичне законодавство. Туризмологія

характеризує туризм як: національне явище сфери реалізації різноманітних прав і потреб людини (здоров'я, відпочинок, пересування та інше); сферу технології реалізації рекреаційних потреб і попиту (туристична індустрія, форма організації, анімація, турінформатика, підготовка кадрів, та інше); особливий сектор сучасної національної й регіональної економіки (туристичний ринок, менеджмент, підприємництво, бізнес, туристичний продукт, послуги та інше); сферу соціальної і економічної політики держави та регіонів.

У статті Глобального Кодексу закріплено положення про те, що:

- туризм – це сфера, що використовує культурну спадщину людства і робить свій внесок у її збагачення;

- туризм – це діяльність, вихідна для приймаючих країн та співдружностей;

- туризм – це фактор стійкого розвитку [4].

Досвід країн Заходу вказує на те, що туризм став прибутковою галуззю економіки, одночасно є предметом вивчення економічної, географічної, педагогічної наук. Одночасно головною проблемою є наповнення цих знань міцною теоретико-методологічною базою. На думку О. Любіцевої «теоретико-методологічні положення туризмології повинні включати розробку філософських засад, принципів та підходів до різнобічного вивчення туризму як явища, спираючись на наявні досягнення галузевих наукових дисциплін, які займаються розробкою певних напрямків (аспектів) функціонування туризму» [2].

Сучасні досягнення філософської науки свідчить про те, що діапазон використання філософських визначень у різних сферах людської діяльності суттєво розширився. Особливо помітно це у такій філософській галузі, як соціальна філософія. Отже, філософія туризму як раз потрапляє до сфери соціальної філософії.

Можна виокремити два аспекти цієї проблеми:

- філософські аспекти туризму;
- створення теорії туризму (туризмології), як цілісної системи сучасних фундаментальних і прикладних наук про туризм. Основними

складовими якої є соціо економічні й соціогуманітарні дисципліни, які є синтетичними та міждисциплінарними.

У лютому 2000 року відбувся міжнародний форум під егідою АМФОРТ [7], присвячений сучасній туристичній науці, так званій туризмології.

Учасники форуму, а це близько 150 представників з різних країн світу, обговорювали теоретичні моделі туризмології, зокрема модель Ф. Франджіалі, Генерального секретаря ВТО [7], за образним висловом якого специфіка туризму – предметна сутність цієї науки – полягає в тому, що вона є одночасно «економічним гігантом та політичним карликом»

Учасники цього форуму французькі теоретики туризму Серж Перро і Жан Мішель Оернер підкреслюють, що мова йде не лише про різні підходи до теоретичних досліджень туризму, - «туристичні моделі туризмології», - але разом з тим про те, що теорія туризму впливала на туристичну індустрію. При цьому відзначалося, що сама індустрія туризму у широкому розумінні є як соціальною, так і індивідуальною діяльністю, яка охоплює різні галузі і форми суспільної культури [7].

Філософія туризму прагне перш за все вивчити сутність туризму понятійними способом, представити її категоріально, концептуально. Звичайно, що це дуже складне питання, оскільки туризм поліфункціональне явище, а це не дає однозначного тлумачення. Туризм є одночасно галуззю економіки, видом туристичного бізнесу, де формується й реалізується туристичний продукт, як вид економічної діяльності, як самодіяльність людей, їх спосіб життя, своєрідне захоплення, як сферою гостинності, яка носить сервісний та технологічний характер. Об'єктивне підґрунтя туризму як явища суспільного життя робить його складним, багатограним об'єктом наукового пізнання. Як соціальне детерміноване явище, туризм потребує наукового осягнення, теоретичного осмислення.

Усі ці перелічені грані туризму свідчать про те, що жодна наука не в силі осягнути зазначені проблеми. Теорія туризму (туризмологія, туристика, туризмознавство) ставить перед собою ціль відобразити феномен туризму, та всі його складові.

Актуальність дослідження теоретико-методологічних засад туризму зумовлена такими чинниками:

- зростання значення туризму як виду економічної діяльності як на локальному, так на глобальному рівні та необхідністю підвищення потенціалу, якості людських ресурсів;
- зацікавленості молодих людей до туризму через здобуття фахової освіти;
- необхідності розробки та реалізації Державних програм розвитку туризму на макрорівні,

мезорівні, мікрорівні.

При дослідженні теоретико-методологічних засад туризму пріоритет надається філософії та соціології. Філософія туризму здатна виконати методологічну функцію відносно інших наук про туризм, збагатившись у своєму світоглядному та антропологічному змісті їх науковими узагальненнями. В Україні філософія туризму поступово набуває визначену автономію в межах європейської соціальної філософії.

На думку І.А. Зязюна «туризмологія» має базуватися на таких філософських принципах:

- гуманізмі;
- натуралізмі;
- науковості;
- національної ідеї;
- традиціоналізмі;
- загальнолюдських цінностях. [3].

Основним предметом обговорення у філософії туризмології за І.А. Зязюном мають бути найзагальніші підходи до туризму: місце та роль туризму в культурному універсумі життя; розуміння людини й ідеалу освіченості та вихованості на зразках національної та світової культури; вплив туризму на культурну свідомість, соціально-гуманістичну та філософсько-світоглядну культуру людини тощо.

Можне стверджувати, що існує коло проблем у туризмології, які аналізують лише філософськими засобами і про які можна говорити передусім мовою філософських понять.

Дослідниками розроблено теоретико-методологічні засади туризмології – теорії туризм, визначено систему методологічних принципів та цінностей, що задають спосіб бачення реальності туризму. По-друге, узагальнено закономірності, закони, що визначають спрямування деяких функціональних понять туристської теорії, що дало можливість обґрунтувати основні положення теорії туризму. По-третє, обґрунтовано «загально прийняті зразки» – семи реалізації завдань туризму, що забезпечують його функціонування. Це своєрідний набір стандартизованих інструментів (засобів) та методів для розв'язання типових завдань туризму [3].

Визначення філософських підвалини туризмології, дало можливість трактувати її як науковий напрямок, в межах якого сполучаються різноманітні дослідження туризму як суспільного явища.

Необхідно виділити основні складові туризмології, автори по-різному їх називають аспекти, напрямки, науки, навчальні дисципліни.

Можна погодитися з думкою О. Любіцевої, що аспекти функціонування туризму, практично сформувались в певні напрямки досліджень і кожен з напрямків охоплює певну галузь науки або декілька галузей. Зокрема: історія туризму, економіка туризму, географія туризму, екологія туризму, психологія туризму тощо. В той же час,

кожна з цих дисциплін входить до певної системи наук: історичних, економічних, географічних, соціальних, психологічних тощо. Таким чином, до вивчення туризму може бути застосований як галузевий принцип побудови наукових досліджень, так і проблемний. Саме проблемний принцип покладений в основу формування нового наукового напрямку – туризмології [2].

Отже, розглянемо кожен складу туризмології, як ізольовану фрагментарно, в залежності до приналежності до галузей знань. Таким чином, виділяємо такі напрями:

1. Фізико-математичні науки: використання математичного апарату та обчислювальної техніки для вивчення туризму; один із прийомів моделювання в туризмі. Застосовують на всіх етапах туристичних досліджень: у процесі збирання і первинної обробки матеріалів, їхньої класифікації і генералізації, аналізу і прогнозу статистичних і динамічних станів туристичної індустрії. Ці методи дають можливість об'єктивно відображати системоутворюючі зв'язки міжгалузевого комплексу різного рангу, умови його функціонування та розвитку. Важливі галузі: вища математика; математична статистика, математична логіка, економетрія, математичні методи в туризмі.

Інформатика: допомагає проводити ідентифікацію, класифікацію та надання інформації за допомогою програмних та комп'ютерних засобів, локальних і глобальних мереж. Важливі такі галузі: інформатика та комп'ютерна техніка, інформаційні технології, інформаційні системи в туризмі, міжнародні інформаційні системи, сучасні офісні технології.

2. Сільськогосподарські науки є основою для розвитку сільського туризму та необхідною умовою ведення аграрного господарства. Представлено – сільським туризмом

3. Історія: розглядає культурну спадщину людства як гуманітарну складову туризмології. Простежує поняття, туризм, мандрівництво крізь призму часу. Важливі такі галузі: всесвітня історія, історія України, історичне краєзнавство, етнологія, етнографія світу та України, історія світової культури, історія культури України, історія туризму.

4. Економіка: вплив помітний із часів індустріальної революції та індустріального суспільства в рамках якого зародилася туристична індустрія. Економічний вплив туризму на мету мандрівництва став переконливим, а не просто кількістю виїжджаючих туристів та їх вплив на баланс платежів, економіка є істотною дисципліною у туристичній індустрії. Важливими галузями є економічна теорія, макроекономіка, мікроекономіка, економіка підприємств, основи менеджменту, менеджмент туризму, основи маркетингу, маркетинг туризму, фінанси та фінанси підприємств, економіка і ціноутворення в туризмі, бухгалтерський облік, бухгалтерський облік в туризмі, аналіз діяльності підприємств в

туризмі, управління підприємством, управління персоналом, міжнародна економіка, міжнародний туризм, міжнародні відносини, міжнародні економічні відносини, статистика, статистика туризму та інші.

5. Філософія: надає можливість глибокого й комплексного аналізу сутності туризму, його гуманістичних, праксеологічних та організаційно-управлінських функцій. Важливі галузі: філософія, соціальна філософія, етика та естетика, етика туризму.

6. Філологія (лінгвістика): допомагає якісно змінити міжнародні зв'язки нашої країни і їх розширення, інтернаціоналізація всіх сфер суспільного життя створює всі передумови для оволодіння іноземними мовами як нагальної необхідності для практичної й інтелектуальної діяльності людини. Ці обставини є суттєвим чинником соціально-економічного, науково-технічного й загальнокультурного прогресу суспільства та вагомим способом міжнародної інтеграції. Важливі такі галузі: мови (українська, російська, англійська, німецька та інші).

7. Географія: передбачає вивчення геопросторової організації туристичного бізнесу на глобальному, регіональному, національному ринку туристичних послуг. Важливі такі галузі: рекреаційна географія, географія туризму, географія туризму України, туристичне країнознавство (краєзнавство), рекреологія, географія релігій та сакральний туризм, географія міжнародного туризму та інші.

8. Юридичні науки. Право: Розширення процесу глобалізації економіки й ускладнення відношень вимагає вивчення законодавства різних країн і попиту в питаннях захисту туристичних споживачів. Важливі такі галузі: правознавство, міжнародне право, правове регулювання туристичної діяльності (туристичне право) та інші.

9. Педагогіка: Предметом вивчення є процес формування особистості висококваліфікованого спеціаліста туристичної індустрії. Представники цього напрямку досліджують вплив різних чинників: політичних, соціальних, економічних на навчання, виховання й освіту спеціалістів сфери туризму. Важливі такі галузі: педагогіка, педагогіка туризму.

10. Медицина: допомагає вивчити властивості бальнеологічних ресурсів у процесі лікування, реабілітації, відновлення, оздоровлення. Тобто фізіологічна та психологічна релаксація. Важливі такі галузі: курортологія, бальнеологія, бальнеотерапія та інші.

11. Архітектура: дає можливість вивчити архітектурні пам'ятки, а також познайомитися із сучасними особливостями рекреаційних комплексів. Важливі такі галузі: архітектура, рекреаційні комплекси.

12. Психологія: допомагає отримати розуміння мотивації туристів, їх переваг і поведінки, які

необхідно приймати при розробці стратегічного менеджменту в туризмі. Важливі такі галузі: психологія, психологія туризму.

13. Соціологія: розглядає туризм, як соціальний феномен. Вивчає структуру, функціонування та розвиток туризму як суспільного явища в його зв'язку із соціальними, політичними, економічними та культурними сферами суспільства. Важливі такі галузі: соціологія, соціологія туризму.

14. Політичні науки: політична культура – частина загальної культури, яка формується і виявляється упродовж історії народу в політичному житті. Важливим у розвитку форм туризму, призначених для політичної еліти (діловий, професійний туризм), є обов'язковим врахуванням елемента історії. Важливі такі галузі: політологія.

15. Фізична виховання і спорт: використовувати засоби фізичної культури і спорту з метою покращення здоров'я та рухової підготовленості, як складових ефективною професійної діяльності. Важливі такі галузі: спортивний туризм.

16. Державне управління: допомагає розвивати туризм на різних рівнях управління. Важливі такі галузі: туристична політика, туристичне регулювання.

17. Антропологія: аналізує соціоекономічні й культурні умови, які визначають людські потреби до мандрівництва та їх вплив на поведінку туристів, на результати соціальної взаємодії. Важливі такі галузі: туристичні мотивації, туристичні мотиви, туристичні формальності.

18. Екологія: зосереджує свою увагу на здатності регенувати природні ресурси, їх виснаження, потенційне використання для туристичних цілей. Важливі такі галузі: екологія, екологічний туризм, природно-заповідна справа та інші.

19. Технологія: Способи впливу на сировину, матеріали і напівфабрикати відповідними засобами виробництва. Технологія галузі туристичної галузі - сукупність знань про методи, засоби і раціональні прийоми у певній сфері діяльності, науки або виробництва, що забезпечує одержання кінцевого продукту. Важливі такі галузі: технологія туристичної галузі, технологія готельної справи, технологія ресторанної справи.

20. Транспорт. Визначає пріоритетні можливості використання транспортних засобів при туристичному обслуговуванні. Важливі галузі: транспорт, туристичний транспорт, організація транспортних послуг.

21. Культура: допомагає вивчати соціокультурні комунікації та їх прояв у сучасній туристичній діяльності, розуміння основних принципів життєустрою, розуміння комунікацій як елемента зв'язку між різними соціокультурними системами є на даний момент надзвичайно важливо. Пов'язаний із явищами глобалізації, туризм передбачає регулярні контакти у різних

сферах між представниками різноманітних культур. Важливі галузі: культурологія, туристична культура, соціокультурні комунікації в туризмі.

Перелік основних складових туризмології не претендує на вичерпність, тому тут є широке поле для діяльності. Однак такий стан відображає рівень розвитку сучасної науки про туризм.

Туристичний бізнес став провідною галуззю світової економіки завдяки залучення до своєї діяльності найрізноманітніших галузей. Він втягує свою роботу всі заклади, пов'язані з обслуговуванням мандрівників: ресторани, кафе, торгівлі напоями, транспорт, туристичну інфраструктуру. Туристична галузь акумулює і туристичні ресурси та підвищує вимоги щодо екології регіонів світу. Одночасно ця галузь дає поштовх майже усім гуманітарним і соціальним наукам. І це дозволяє їм розвиватися. Особливо помітний прогрес у науках про туризм починаючи із 70 – х років ХХ століття.

На жаль сучасний стан розвитку туризмології відповідає цим докорінним змінам, що проходять у туристичній індустрії.

Туризмологія завжди пов'язана з безліччю проблем. Тому дуже важливими є її теоретичний та праксеологічний аспекти функціонування. Єдність теорії і практики є важливою умовою поступу будь-якої науки. Туристична наука або туризмологія, як її називають, є молодого, але дуже важливою перспективною галуззю.

Зважаючи на міждисциплінарне вивчення туристичної індустрії та оцінюючи перспективи розвитку туризму у світі важливе роль усіх задекларованих наукових напрямів. Однак представлені наукові напрями у туризмології, не здатні зрозуміти і визначити її специфіку. Тому, найбільш підготовленою до розуміння сутності туризмології є представники географічної науки.

Висновки.

1. В Україні склалися серйозні передумови для розвитку нового наукового напрямку туризмології. На першому етапі встановлення науки про туризм важливе місце належало географії, економіці. Пріоритетними були вивчення туристичних ресурсів країни та її регіонів. Основи рекреаційної географії в Україні почали формуватися у середині 60-х років ХХ ст.

2. Подальший розвиток теорії туризмознавства повинен проходити шляхом виявлення усіх різноманітних напрямів, серед яких особливе місце належить філософії, соціології, педагогіці, психології, математиці, інформації, екології.

3. Основними завданнями туризмознавства є розроблення теоретико-методологічних засад, виявлення об'єктивних закономірностей формування і розвитку туризму, використання нових методів дослідження для розв'язання типових завдань туризму, ефективної моделі управління туристичним бізнесом країни.

Література:

1. Квартальнов В. А. Туризм: Учебник / В.А.Квартальнов. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 320 с.
2. Любіцева О. О. Риннок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О.О.Любіцева – К.: “Альтерпрес”, 2002. – 436 с.
3. Пазенок В.С. Філософія туризму: навч. посіб. / В.С.Пазенок, В.К.Федорченко – К.: Кондор, 2004. – 268 с.
4. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: Збірник нормативно правових актів / За заг. ред. проф. В. К. Федорченка. – К.: Юрінком Інтер.-2002. -640 с.
5. Сакун Л.В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира: Монография. / Л.В.Сакун – К.: МАУП, 2004. – 399 с.
6. Федорченко В.К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму. Монография. / В.К.Федорченко / За ред. Н.Г. Ничкало – К.: Видавничий Дім «Слово», 2004. – 472 с.
7. ANFORT ou Formation mondiale pour la formation hoteliere et touristique.
8. OMT, Tourisme Horizon 2020, nouvelles prevision, Madrid, 1999.

Резюме:

Ярослав Маруняк. СТАНОВЛЕНИЕ ТУРИЗМОЛОГИИ КАК ЦЕЛОСТНОЙ СИСТЕМЫ СОВРЕМЕННЫХ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ И ПРИКЛАДНЫХ НАУК О ТУРИЗМЕ.

Рассмотрено вопросы содержательного наполнения туризмологии как области специальных знаний о туризме. Раскрыты главные составные данного направления научных исследований. Определены перспективы развития туризмологии в современных условиях. Главные задачи туризмологии состоят в разработке теоретико-методологических основ, выявление объективных закономерностей формирования и развития туризма, использование новых методов исследования решение типичных задач туризма.

Ключевые слова: туризмология, составные туризма, перспективы развития туризмологии.

Summary:

Yaroslav Marunyak. ESTABLISH THE SCIENCE OF TOURISM AS AN INTEGRATED SYSTEM OF MODERN BASIC AND APPLIED SCIENCE OF TOURISM.

Considered questions in the context of tourism science as a of fiebl of special knowledge about tourism. Opened the basic components of this direction of science research. Establish of development in modern terms of tourism science was drawn. The main objectives are to develop tourism sciense theoretical - methodological principles, identification of objective laws of formation and development of tourism, the use of new methods for solving typical problems of tourism.

Key words: science of tourism, main component, science of tourism – development perspectives.

Рецензент:

Надійшла 18.02.2011р.

УДК 911.3

Надія СТЕЦЬКО

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ВИЗНАЧЕННЯ ТУРИЗМУ ЯК СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

Викладено основні поняття і визначення туризму як сфери діяльності. Показано головні напрями і відповідні концепції та поняття, які розглядають туризм як поліфункціональне явище. Розглянуті напрацювання які велись упродовж ХХ ст. і лягли в основу сучасних вихідних положень туризмознавства як цілісної системи фундаментальних наук про туризм. Простежено історіографію основних понять туризму. З'ясовано сутність вихідних понять у туризмі: мандрівництво, туризм, рекреація.

Ключові слова: туризм, турист, мандрівництво, туристичні організації, місцеве населення.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Встановлення термінологічної бази будь – якої науки є тривалим процесом. Особливе місце у формуванні базових понять у туризмі відводиться поліфункціональним аспектам його функціонування. Напрацювання які велись упродовж ХХ ст. лягли в основу сучасних вихідних положень туризмознавства як цілісної системи фундаментальних наук про туризм. До них відносять: туристичні ресурси; туристична індустрія; турист; туристичний продукт; просування туристичного продукту; туро операторська й турагентська діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки появилось багато наукових публікацій, які присвячені цій проблемі [2-7]. Законодавчу базу основних понять і визначень у туризмі висвітлено у Законі України "Про туризм"

[1], а також в законах України та нормативно-правових актах, що регулюють туристичну діяльність в Україні, наявних у збірнику "Правове регулювання туристичної діяльності в Україні" [8]. Понятійно-термінологічна система туризму сформована у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. [3-5]. Особливої уваги заслуговує монографія О.Любіцевої [5], а також навчальних посібниках [7, 9].

Формування цілей статті. У роботі ставляться такі основні завдання: а) простежити історіографію основних понять туризму; б) з'ясувати сутність вихідних понять у туризмі: мандрівництво, туризм, рекреація; в) розглянути основні поняття туризму згідно українського законодавства у цій сфері; г) визначити недоліки у сучасній термінологічній базі.